

יש קָרַח לְבֵן? או גילוי וכיסוי בגמגום | עומר שבולת (אפריל 2013)

בוקר, אני בן שנים עשרה, מחייך לעצמי שבמראה, כמה פשוטים הדברים. שומע את עצמי מדבר בקול, הפעם זה אמיתי, סוף סוף, כל השנים, רק היה צריך להתרכז, החלטה, ואני מדבר שוטף.

בוקר מול הראי, ואני בן 15 או 17, שוב מדבר לעצמי. אני לא מדמיין דבר מעבר לדיבור, איזו תוצאה של דיבור, כמו ללכת לסרט עם נערה. רק רוצה לצוות על חייך ולשון ועל אוויר, הרבה אוויר, ביני ויוצא ממני, האוויר שנעצר ואיתו כל העולם.

המילים שכולם מדברים, עפות קלות חסרות גוף, פנינים שקופות. ואצלי, מלוכלכת, מילה נפלטת מצדפה רירית שהרתה ועכשיו יולדת, פותחת את הפה לפי תזמון של זרם גל. חביבה פדיה כתבה שבגמגום "המילה היא כמו תינוק הרובץ בדם שפיר ושליה, תכשיט שהסוגר והמנעול שלו אינו מוסתר מאחורי הצואר והעורף". המילה נולדת מחוברת להִנְרָה אותה, והוא אווז בה, נתלה.

כי אפלטון טעה, אנחנו כבר חיים בעולם של אידיאות, ולא של צללים במערה. המילים הן אידיאות, ביטויי מחשבה ורצון נקיים, שהפיזי שבהן, לשון ורוק, נשכח, רק המשמעות הטהורה נותרה. והגמגום, מין אנטי-אפלטון שבכלל לא כשיר לטעון בויכוח, מחזיר את האנשים מעולם של רעיונות שנהגים בקלילות, לאדם הראשון, שהוציא צליל מפיו, שמע את עצמו, ומרוב התפעלות או אימה שתק לרגע.

האוויר נעצר ואיתו כל העולם. בהמשך אותו בוקר, בילדות או בנעורים שהתארכו, אני מצביע בכיתה ומתחיל לדבר ואז נתקע. לא חזרה על צליל, או הברה ארוכה, אלא שקט, נתקע במילת קישור שכולם מנחשים אותה וחלק אפילו ממלמלים בשפתיים מהזדהות או כי רוצים שיגיע תורם לדבר, אבל בכיתה שָקֵט, והשקט הזה מחריש אותי, ההד של הַגִּי הקודם חוזר מהחלון, מולי המורה שממתינה פוקעת, מתאמצת לא להסיט את המבט, סביבי ילדים לוחשים את המילה, ואני מחזיק את הרגע הזה, מקפיא אותו ואת כולם, האוויר עוצר בסרעפת ורק בראשי, משה רבינו ולוי אשכול ויהודה פוליקר, כולם מגמגמים וגם ארי שקלוביץ מהכיתה, שבאותו רגע מוריד את הראש ונעלם, הוא עוד יותר גרוע ממני הוא לא מצביע אף פעם והוא מלחיץ אותי הכי מכולם. ואז סתם כך המילה, שחורה ושעירה, נוטפת לחלל האוויר. אני לבושת קובע מה יהיה, הזמן של כולם בפי ובידיי, ידי המנצח של המופע הזה, מצטער שהצבעתי רוצה להשתחוות לכולם ולרדת מהבמה לאילמות מנחמת.

יש מילים שידעתי מראש שהן מסוכנות, כמו המילה "אמא", אבל הקשות ביותר הן מילים עם הצליל אֶה בהתחלה, נגיד כמו אני או ארי, אז הייתי מחליף אותן במילים אחרות, משמיט מילות יחס, וכך הופך משפטים, ומשנה. במקום להגיד "אני רוצה ארטיק קרח אננס" הייתי אומר "יש

קרח לבן?" אבל גם הצליל ק', עם תנועה בתחילת מילה, בעייתי, לפעמים. אלה היו חוקים ששיניתי תוך כדי משפט, צופה בו לכל אורכו, אוחז בראשי את הצירופים האפשריים, מילים נרדפות, ולפיהם מייצר שפה חדשה, במילותיו של יעקובסון, מציר הברירה לציר הצירוף, הבורר והצורף היה הגוף, שהסכים לומר את זה ולא את זה, מייצר רצונות חילופיים, ולפעמים לא הסכים דבר.

היה זמן בו הוספתי ו' החיבור לפני כל מילה קשה במשפט, מקודד משפטים לכדי ג'ברישי. והתסכול מדברים שקיבלתי ולא רציתי, ומרצונות שלא אמרתי, זרם לתוך הגוף כמו אל הארקה שקולטת אליה את עודפי המטען בזמן קצץ, והגוף בולע ומעכל, ויורה את הרצונות בחזרה, מסביר לי בדרכו שלא אשלוט בו, שאניח, מייצר שפה שלו שלי שהיא דמות הגוף, שפה מגומגמת של גוף צעיר שטרם תפס את מקומו בעולם, שחושש מהחשק שבווער בו, ומתעוות ומתחפר, וחלקי, ומנותק. וזר לי.

כילד ומתבגר נשלחתי לטיפולים, שבאופן כללי ניסו לשלוט באחד משלבי הדיבור. למשל פעם בשבוע ישבתי, דבוק לחיישני ביו-פידבק, ומולי מחט המקפצת ומודדת מתח נפשי (בעצם מוליכות חשמלית של העור), בנסיון לשלוט במתח, שמקשיח את שרירי ההגיייה. בתום הזמן בדרך כלל הצלחתי להוריד את המתח, אך אז נפתחה הדלת, מזכירה מסמנת שהטיפול נגמר, ומרוב בהלה המחט המסכנה זינקה ואיימה לעוף ולברוח מן המד ומהחדר הזה, עוד לפני שאני יצאתי בזריזות בחזרה לעולם. פעם אחרת אבי שלח אותי למומחית לדיקציה של אוֹפּרה, שהתפעלה מזריזות דיבור ויכולת טכנית, שלא היוותה בעיה, אך בחוץ, מול אנשים, שוב השרירים לוחצים ולא נותנים לאוויר לנשוב. הייתי מפעיל כוח, מאלץ וכופה, כמו צ'רלי צ'פלין הפועל ב"זמנים מודרניים", שלא יכול לעצור את גופו מלהמשיך את תנועות העבודה בפס היצור, בגלל הרצון הפנימי. בדיוק כך אני, הגוף שלי, פר משתולל ומתפרע, כר פורה של טקסים עוויתות ותנועות לא רצוניות. הגוף הטוב לא נכנע לי.

המימד החומרי הזה, של הדיבור, היה ציר שלפיו מיקמתי, בלי להודות בכך, את האנשים סביבי. לכל אדם נוספה קואורדינטה חשאית, איך התייחס לחיה שלי. אחיי לא לגלגו, גם בשנאות הכי גדולות, ולמרות שהפלאתי בהם מכותיי. אבי לא הבין למה זה קורה, אימי דאגה לי בעדינות בחייה, ובמותה קראתי קדיש באופן שוטף ובלתי נסלח, מודע למבטי האנשים החוששים. את סבתי דנתי למקום נמוך כי סיפרה לי על מחזר יפה וחכם שלה, שלא צלח אצלה, בגלל שדיבר כמוני, אז כדאי לי להשתדל ולהפסיק.

הטבה בדיבור באה עם השלמה, לא עם מר גורלי, אלא הכרה במגבלה, לא כפגם גורלי. תחילת הכרה ושמחה בגוף, מין, חיים שטווים ערך, משפחה וילדים, קורים יציבים המחזיקים, ודווקא מבססים חופש תנועה מתוך המסגרות. הרפיתי, הפסקתי לנסות להירפא, איני יודע בדיוק איך ומתי, להרגשתי המקום בין האנשים נתן מנוחה, הבוקר-מול-הראי פג מתוך השלמה, וממילא הצורך בו פחת. מעגל הקסמים של הפגימות נקטע. השפה חזרה לעצמה, אך אחר כל השנים

אולי חשה זרות בגבולותיה הרחבים החדשים. עוותי הלשון נעלמו רק הרגשת שרירותיות בסדרן של המילים שרדה.

**

הלשון שבה אני כותב היא לשון הכיסוי, זו הלשון אשר ביאליק מתאר בחיבורו "כיסוי וגילוי בלשון" כלשון בה כותבים פרוזה, מתארים את העולם ומנסים לכסות על פעריו, על התווה המציף. זו גם הלשון, לשון הדיבור היומיומי, אשר "אינה מכניסה אותנו כלל למחיצתם הפנימית, למהותם הגמורה של הדברים, אלא היא עצמה חוצצת בפניהם. מחוץ למחיצת הלשון, מאחורי הפרגוד שלה, רוחו של האדם המעורטלת מקליפתה הדבורית, אינה אלא תווה ותווה תמיד". לשון אשר מקנה רגש בטחון וקורת רוח מזויפים, "שמלויים את האדם בדבורו, כאלו הוא מעביר באמת את מחשבתו או את הרגשתו המובעת על מי מנוחות ודרך גשר של ברזל, והוא אינו משער כלל, עד כמה מרופף אותו הגשר של מלים, עד כמה עמוקה ואפלה התהום הפתוחה תחתיו ועד כמה יש ממעשה הנס בכל פסיעה בשלום." זו לשון הדיבור של אנשים רגילים, אשר משמשת להיסח דעת, למילוי חרכים במחשבה.

ואילו לשון הדיבור של המגמגם, תחת שתכסה את התהום והתווה, מסירה את הפרגוד, ומגניבה מבט בו הדובר אינו חפץ כלל, לתהום. זו התהום הלא נגישה, הגוף, אך גם הלא מודע שמתמרד ולא מסכים להגיד. ודיבורו של המגמגם מורכב מרווחים-חרכים אלה, וכדי להסיח דעתו, הוא שותק.

ובניגוד להיפוך זה, האופן שבו המגמגם יוצר את שפתו מוצא תיאור מדויק בדיבור, באופן בו מתוארים המשוררים בפעולתם, ביצירתם. "תנועה בלתי פוסקת, הרכבות וצרופים חדשים. המלים מפרפרות תחת ידיהם: כבות ונדלקות, שוקעות וזורחות כפתוחי החותם באבני החשן, מתרוקנות ומתמלאות, פושטות נשמה ולובשות נשמה. בחמר הלשון בא על ידי כך חלופי משמרות והעתק מקומות. תג אחד, קוצו של יו"ד – והמלה הישנה זורחת באור חדש. החול מתקדש והקודש מתחלל. המלים הקבועות כאלו נחלצות רגע רגע ממשבצותיהן ומחליפות מקום זו עם זו. ובינתיים, בין כסוי לכסוי, מהבהבת התהום." יצירת השירה מתוארת כאותה יצירה בלתי נשלטת ומהבהבת של המגמגם, בה השפה, התוצאה - אינה שירה. אולי, יש בה משירת הדאדא האוואנגארדית, שירה צלילית, בה אבדה המשמעות, והיא תוקפת את השיפוט האסתטי הישן, של משמעות למסמנים, ואלה משתנים, מתמרדים כנגד תיוגם.

המילה היא חומר. המשורר מחפש, מנסה למצות מן המילה שיירי בשר שעוד נותרו בה, והמגמגם אין לו ברירה, שארית הבשר נדבקת למילים ולא מרפה. ומכאן גם הזרה. המשורר כותב מילים זרות שיחיו את המסר, שיוולדו מחדש אצל הקורא, לא מוכרות, ויעירוהו. רומן יעקובסון קרא לזה "פשע מאורגן כנגד דיבור רגיל". ואני, עובר הזרה אצל עצמי. בנסיון לדבר

רגיל, המילים שלי, הברות ועיצורים, יוצרות חיים מְשֻׁלֵּהן, נולדות מחדש בכל פעם, והגוף זר ולא נענה.

**

פגשתי את ארי שקלוביץ במקרה, בבני ברק בלילה כשהוא סגר את הפיצוציה. ישבנו, הוא הוציא לנו שתיה, וסיפר לי בדרכו החיננית הארוכה על אותו טיפול "הדסה" שלא העזתי לעשות, על איך לומדים לשלוט בשרירי הסרעפת, והלשון והחיך, ולהרפות אותם בכוח, לשחרר את האוויר, כדי לדבר מוכאני ואיטי ומנוכר, ואיך אחרי שיפור קצר הגיעה הרעה. עובדים על אנשים בעיניים, הוא אומר לי ונתקע, ואני מדבר, כמו טווס משוויץ בשטף, ובוגד בו. פעם, כשצחקו על מי מאיתנו, השני היה מתקרב, דואג, אך שומר מרחק לא להיצמד כדי לא להוסיף לעג. עכשיו אני כבר לא איתו אך עוד לא עם כולם, אולי נוח לי בעמדה הזו, של משה רבינו ופוליקר ההולכים על התהום. אפילו מתהדר בכך. לא הספקנו לדבר כמעט, התפארתי יותר מידי? ולא הספקתי לשאול האם מצא אישה.

איך אפשר להרפות בדיבור? הדיבור לא מרפה, מתעקש לקרוא לדברים ולדייק בשמות הקדושים, מבדיל בין מרצפת לבלאטה, בין שחרור להרפייה, מנסה לסתום רווחים בין אריחים. ואיך אפשרי ללמוד להרפות, לוותר על שליטה? בלימוד הרי דיוק כפייתי, מנוגד לרכות השחרור וההרפייה, ניסיון לימוד הוא רק ניסיון אחיזה חזקה יותר במציאות. אולי זה סוג האחיזה. הגוף הלא מודע, שאוחז, הוא גם יציב מספיק להרפות.